

ասոնց դիմաց՝ կշիռքին միւս ասիին վրայ՝ կրնանք դնել Ադամ Շաֆը, Կարօտին, Էրնէսթ Պլոխը, Կրամշին, Ճիլասը, Լուքաշը... եւ դեռ ուրիշներ, որոնց կը տրուին «հերետիկոս» կամ «ըէվիդիոնիսթ» (վերատեսնող) մակդիրները, որովհետեւ քաջութիւնն ունին դիմադրաւելու մարքսիզմի համար «արդիւուած» հարցեր, կամ կը համարձակին վերագնահատումներ ընել...:

Դիւրին է գրել եւ հերքել՝ հիմնուելով դադափարի մը աղաւաղուած ձեւերուն վրայ, անտեսելով էականը, կամ նոյնիսկ տեղեակ ալ չըլլալով անոր: Այո՛, դիւրին է այս ձեւով շփոթ ստեղծել միտքերու մէջ: Կ. Պլատոնովի նման կարելի էր գրել նաեւ մարքսիզմի մասին. բայց ատիկա գիտական ձեռնարկ մը պիտի չըլլար, եւ ազատ ու խղճամիտ մարդ մը պիտի չհամարձակէր հարցերը այդ ձեւով նենգափոխել: Իսկ թէ հայ ժողովուրդին համար ո՛րքան օգտակար կրնայ ըլլալ նման հատորի մը թարգմանութիւնը, այդ կը թողում որ ընթերցողները իրենց դատեն:

Հ. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ԳԼԸՆՃԵԱՆ

ՅԵՄԱՅԱԿՆԵՐ - ՈԳԵԿՈԶՈՐՄՆԵՐ

ԱՆԱՂՄՈՒԿ ԲԱՆԱՍԵՐԸ

ՅԱԿՈԲ ԱՆԱՍԵԱՆ

(ԵՕԹԱՆԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Երբ մեր փոքրիկ ազգին մէջ մտաւորականի մը վաստակը կը տօնուի, ինծի կը թուի թէ ընտանեկան հանգէս մը կը սարքուի եւ ամէն հայ ուրախութեամբ կը լեցուի:

Տուն մ'է մեր ազգը, որ դռները լայն կը բանայ եւ կը կանչէ ցեղակից դրացի եւ բարեկամ՝ միասին ուրախանալու համար: Անցան ջարդի եւ տրտմութեան օրերը. քանի մը երկիրներու մէջ բարդաւաճ գաղութներ ունինք, զիրար կը ճանչնանք անունով եւ հասցէով: Մեր մամուլը կու գայ եւ կ'երթայ. հայ լրագիր մը, թերթ մը, դէրք մը կ'առնենք տարին շատ անգամներ. կարծես թէ էջմիածինէն կամ Ս. Ղազարէն, մայր հայրենիքէն մասունք մ'ըլլայ. յուղումով կը կարդանք, Եան կը փնտռենք՝ որ հայ անունին ոսկի սըլաքն է:

1974ին դարձեալ յուղուեցաւ փոքրիկ հայ աշխարհը. մեռաւ Ս. Ղազարի մէջ՝ Հ. Մեսրոպ Ճանաչեան գիտնական վարդապետը, մեռաւ Շահան Շահնուրը: Անդին՝ Պէյրութի մէջ, Մուշեղ Խչիսանի բանաստեղծական եւ դրական փառքի 40 տարիները տօնեցին:

Խորհրդային Հայաստանի մէջ ալ մեծ գիտնական մը կայ, բանասէր Յակոբ Անասեան. անիկա 70 տարեկան եղաւ, իր գրական վաստակին յիսնամեակին մէջն է. յորելեանի տարի է, եւ 1974ը պէտք է փառաւորէ այս դաւակն ալ: Բանաստեղծ կամ վիպասան չէ, բանասէր է. մագաղաթներու, հին թուղթերու, կաշեպատ դիրքերու էջերը կը դարձնէ. կը փնտռէ անուններ, կորսուած պատմութիւն, դարը դարի քով կը բերէ: Կը նմանի աւերակներու մէջ պեղում ընողներու, որոնք հողով թաթաւուն՝ լոյսին կը բերեն թաղուած անցեալները: Մագաղաթներն ալ փոշի ունին, մանաւանդ հիններուն քրտինքն ունին, շունչը՝ որ բուրվառի խունկ չէ, այլ ցեղին անմահութիւնն է:

Մասնաւոր սէր պէտք է բանասիրութեան համար. ծանր եւ լուրջ աշխատանք է, լռութիւն եւ համբերութիւն կը պահանջէ. կարելի չէ չուտով փառքի հասնիլ. եւ Անասեան 50 տարի այդ ճգնաւորի կեանքը վարեց՝ ինչպէս Մխիթարեան մը:

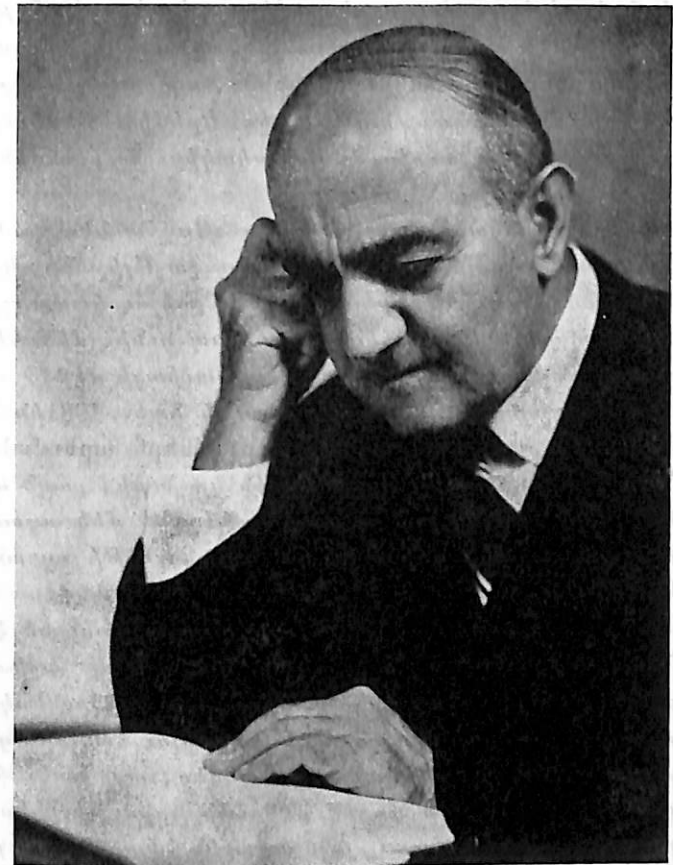
Հայերէն լեզուն, կեանքը ծայրէն սկսաւ. ան ծնած է Կուտինայի մօտիկ՝ Էսքիշէհիւրի մէջ (1904). Թրքախօս աշխարհ մ'էր. Կոմիտասն ալ այդ երկրէն էր, բայց երկուքն ալ լոյսին անցան. մին էջմիածին, միւսը Ս. Ղազար՝ Վենետիկ, եւ իրենց հոգիին մէջ թաղուած լոյսն արծարծեցաւ իրենց համար, մեզի համար:

Յակոբ Անասեան 1919ին Ս. Ղազարի աշակերտեցաւ: Հ. Թադէոս Թովմաճեան իր հայերէնի դասատուն էր, քաջ հայերէնագէտ, լեզուական օրէնքներու ճշտապահ մէկը: Անոր քովն էր Հ. Քերովրէ Զրաքեան, դաստիարակ եւ բանասէր, որ դիտցաւ պատանի Յակոբին մէջ դրոշմել մագաղաթի սէրը: Բայց յատկապէս զինք առինքնած է Հ. Արսէն Ղազիրեան, մեծ հայկաբանը եւ մատենագիտութեան անմրցելի վարպետը: Յակոբին ընկեր եղան Հ. Մեսրոպ Ճանաչեան՝ գրականագէտը, Հմայեակ Արք. Կէտիկեան՝ օրինագէտը եւ Մխիթար Գոշի սիրելին: Յակոբ օգտուեցաւ այդ լուրջ միջավայրէն. ինքն ալ սիրեց բանասիրական բաժինը: Ձեռքերը դպան, ձեռքերը շօշափեցին ձեռագիրները. անշուշտ սարսուռ դպաց. այդ սարսուռն զգացած են բոլոր Մխիթարեան սաները՝ որ սուրբ Ղազարէն անցեր են: Աւելի ուշ, Յակոբ իր կոչումն ուրիշ տեղ փնտռեց, բայց մնաց աշխարհական Մխիթարեան մը, իսկական մէկը՝ որ Չամչեանի կամ Ալիշանի պէս ձեռագրային աշխատանքէն չկրցաւ բաժնուիլ:

Մինչեւ 1936 թուականը ան փարիզ մնաց, ընտանիք կազմեց. հոն՝ Զօպանեանի, Իսահակեանի թեւածութեամբ՝ եւ աշխատեցաւ եւ գրականութիւն մշակեց:

Բայց Անասեանի երազն էր Հայաստան երթալ. հոն աշխատիլ ազգային վերելքին համար: Ու 1936 թուականին մեկնեցաւ Հայաստան. խոնարհ աշխատաւոր մ'եղաւ՝ գիտական հաստատութիւններուն մէջ: Նոր Արաբկիրի մէջ տաղաւար մ'ունէր՝ երբ զինքը տեսայ, ո՛րքան գոհ էր. մանուկի պէս ցնծուն՝ որ ոտքն Հայաստանի հողին վրայ կը կոխէր:

Ինքն ալ վերջին մեծ պատերազմին ճակատ դնաց, հասաւ մինչեւ Պուրթէշ, ուր առիթ ունեցաւ չփումի մէջ մտնելու հայ դպրութիւն հետ, զբաղելու Մատենադարանին մէջ՝ Թրանսիլուանիոյ հին դպրութիւն անցեալով, աղբիւրներ եւ վաւերագրեր հաւաքելով. տարի մը յետոյ վերադարձաւ Երեւան՝ իր մտաւորական կեանքին: Փոքրիկ տընակ մը շինեց իրեն եւ ընտանիքին համար, այժմեան Հրաչեայ Քոչարի փողոցին վրայ. յետոյ այդ տեղ մեծ շէնք մը բարձրացաւ, յարկաբաժին յարկաբաժինի քով. հոն՝ իրաւունքով երեք յարկաբաժին

ԲԱՆԱՍԵՐ ՅԱԿՈԲ Ս. ԱՆԱՍԵԱՆ

ստացաւ, իրեն եւ երկու մանչ դաւակներուն համար. քովէ քով ընտանիք կազմեցին՝ փեթակի բջիջներու պէս: Հոն է Անասեանը: Հարուստ գրադարան մ'ունի, փարիզէն տարած. հոն է, սեղանին վրայ կ'ըսէ կը գրէ. ապա Մատենադարան կը վազէ՝ ուրիշ ձեռագիր մը բաղդատելու համար: Մատենադարանի աշխատակիցները զինք ամէն օր կը տեսնեն. քիչ կը խօսի, շատ կ'աշխատի: Փարիզէն մինչեւ Հայաստան անընդհատ շարունակեց իր բանասիրական աշխատանքները: 1947 թուին՝ հաստատուն եւ պատուաւոր տեղ մը գրաւեց Հայկական Գիտութիւններու Կաճառի պատմական բաժնին մէջ. դադար չի տար իր ձեռքերուն, փառքի եւ պատիւի ետեւէն չէ. իսկական գիտնական մը՝ որ աշխատանքին կապուած է, եւ գոհ է բերած արդիւնքներով:

Փարիզի մէջ, իր կատարած բանասիրական աշխատանքները եւ ընտանիքով իր կատարած բանասիրական աշխատանքները եւ ընտանիքով իր կատարած բանասիրական աշխատանքները եւ ընտանիքով իր կատարած բանասիրական աշխատանքները

խորը թափանցելով եղաւ խուզարկող միտք. եւ երբ 1957 թուականին հրատարակեց Հայաստանեան առաջին աշխատանքը «Հայկական աղբիւրները Բազմադիւրի անկման մասին», արդէն մշակուած դործ էր: Նոյն գրքին մէջ հրատարակեց նաեւ Երեմիա Քեօմիւրճեանի, Առաքել Դաւրիթեցիի եւ ուրիշ ժամանակակից Հայ հեղինակներու ողբերն ու պատմածները:

Հազիւ տարի մ'անցած՝ հրատարակեց «Յովհաննէս Կամենիցիի՝ Պատմութիւն պատերազմին խորհմուն» . անշուշտ Ալիշանի «Կամենից» գիրքը մեծ նպաստ եղաւ հիմնական դործ մ'ընելու համար: Գիրքը՝ որ Լեհաստանի պատմութեան հետ սերտ կապ ունի, մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերաւ Մոսկուայի եւ Վարչաւիայի մէջ:

Մեզի համար շատ կարեւորութիւն ունի նաեւ 1961ին հրատարակած «Ժէ դարաւ ազատագրական շարժումներն արեւմտեան Հայաստանում»: Գիրքը Իսրայէլ Օրիի մասին կը խօսի, քսան տարի առաջ Դաւիթ Բեկի հերոսական պատերազմներէն. մեծ օգտակարութիւն ունեցաւ կատարելագործելու համար Դաւիթի պատմութեան հրատարակութիւնը:

Անասեան հանգիստ չունի. 1959ին արդէն պատրաստած էր «Հայկական Մատենագիտութիւն Ե-ԺԸ դարերու»: Ե՞րբ աշխատեցաւ, ե՞րբ պատրաստեց այս հսկայ գործը. կը բաւէր ասիկա Յակոբ Անասեանը Հայկական Կաճառի անդամ արձանագրելու համար. ո՛չ միայն տպագիր մատենաները դիտնականօրէն ցանկեց, այլ նաեւ հազարաւոր ձեռագիրներ քննեց՝ իր գրքին մէջ հին նորութիւններ մտցնելու: Լաւ ըրաւ, կատարեալ ըրաւ, այս առաջին հատորէն դուրս չթողնելով կապ ունեցող որեւէ նիւթ, կրօնական թէ պատմական: Թէ՛ արտասահմանի մէջ եւ թէ՛ Հայաստան, հայկական մատենագիտութիւնը մեծ արձագանգ տուաւ. տարիներէ ի վեր կը սպասենք միւս հատորներուն:

Մեծ դիտնականը հաճոյք կը զգայ բանասիրական գիւտեր ընելով. անկոխ ճամբաներէ կը քալէ. ամէն մզլոտած հին թղթիկ սուր քննութենէ կ'անցընէ. յանկարծ կը ժպտի. գիւտ մը ըրած է. անձ մը, անուն մը գտած է. այսպէս եղաւ 1969ին՝ երբ ուսումնասիրեց Վարդան Այգեկցին: Ժ.Գ. դարու մուտքին կանգնած այս հեղինակը ծանօթ էր իր առակներով, քանի մը հրատարակութիւն ունեցած էր՝ «Ազաւէտագիրք» անունին տակ. Նիկողայոս Մառ, 1895ին, փեթերապոլի մէջ կատարեալ հրատարակութիւն մ'ըրաւ, այժմ անգտանելի: Այս սքանչելի առակներուն հեղինակը՝ սքանչելի մարդ էր: կրօնական ճառեր ալ ունէր, ջատագով եղած՝ Հայ Եկեղեցիի պաշտպանութեան: Անասեան՝ Մաշտոցեան Մատենադարանի ծածկեալ գանձերէն հանեց այդ ձեռագիրները, հրատարակեց «Բազմավէպ»ի մէջ, ապա առանձին գիրք ալ ելաւ:

Ուսկի՞ց կը գտնէ լուծուելիք դրական հանգոյցներ. իր ձեռքը մագնիսական ոյժ մ'ունի՝ որ հազիւ անանուն, աննշան ձեռագրի մը դպչի, արդէն նորութիւն մը լոյսին կը բերէ: «Հայ համարարառային գրականութիւնը եւ հայ մատենագրութեան համարարառը» . այս երկար վերտառութիւնը կը կրէր այն գիւտաւոր յօդուածը, որ 1971ին լայն տեղ բռնեց «Էջմիածին» ամսագրին մէջ: Անասեան ցոյց կու տայ թէ Հայ Համարարառը Ե. դարէն Ժ.Գ. դար կ'երթայ. օտար Համարարառներուն ազդեցութիւնն յայտնի է մեր աստուածաշունչական դրականութեան մէջ, եւ այլ շատ մը նորութիւններ կը հաղորդէ մեզի:

Շատ հետաքրքրական յօդուած մը հրատարակեց 1969ին «Armeniac» հայագիտական ժողովածուին մէջ. «Նոր հայեացք՝ ազոռանագիտութեան բնագաւառում» . նիւթը շատ այժմէական էր. թրքախօս Թաթարն ինքզինքը Աղուան կը կոչէր, եւ կ'ուզէր պատմականօրէն տէր դառնալ Պարտաւի, Գանձակի եւ արեւելեան Սիւնիքի: Աղուաններն լեզուն, պատմութիւնը մերժեցին այդ օտարածին մոնղոլը. Անասեանի գրիչն ալ եկաւ Ալիշանի ու Ասատուր Մնացականեանի հետ քրիստոնեայ Աղուանը պաշտպանելու:

Ջանազան հանդէսներու մէջ՝ Յորեկեարը վերականգնող խօսքն ըսած է, բազմաթիւ նիւթերու շուրջ. բայց ամէնէն շատ սիրած թերթերը «Էջմիածին» եւ «Բազմավէպ»ն են. շատ բնական է, մին իր մանկութիւնը կ'օրօրէ, միւսը ամէն ամիս իր տունը կ'այցելէ:

Բազմաթիւ հրատարակութիւններու աւարտին՝ իր գրչէն ծնած են մատենագիտական երկար ցանկեր. այսպէս՝ Փաւստոսի, Միսիթար Գոչի, Եղիշէի, Կիրակոս Գանձակեցիի, Կոստանդին Երզնկացիի, Արիստակէս Լաստիվերտցիի մասին:

Յորեկեար Անասեանի աշխատանքներուն ցանկն այստեղ չի վերջանար: Հայաստանի եւ Սփիւռքի ամսաթերթերուն մէջ իր գրիչն էջեր բռնած է: Օտար կեդրոններ ալ օգտուած են այս գիտական աշխատանքներէն. մասնաւորապէս Մոսկուայի գիտական թերթերը:

Բայց իր փառքի պսակը պիտի ըլլայ անշուշտ, «Հայկական Մատենագիտութեան» յաջորդ հատորներու շարունակութիւնը. թէեւ տարիներէ ի վեր պատրաստ, բայց դժբախտաբար՝ անոնց տպագրութիւնը շատ կ'ուշանայ. կը համարինք թէ Յորեկեար բազմավաստակ դիտնականի աշխատանքին լաւագոյն վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ անոնց մօտալուտ հրատարակութիւնը, իր եօթնամեամեակին առիթով: Պատուաբեր գործ մը, միջազգային արժէքով:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ